

Загальношкільний підхід як найдієвіший спосіб вплинути на булінг

(будь ласка, дивіться стислий виклад в кінці)

Ми з вами рухаємося далі, і потроху у нас вимальовується розуміння того, що таке булінг і як з ним працювати. Все, про що ми говорили раніше, цілісно лягає у систему, яку можна назвати **“Загальношкільний підхід до протидії цькуванню”**.

Цей підхід є тим спільним моментом, що містять у собі доказові програми з протидії булінгу. Це означає, що саме на цьому стоять антибулінгові програми з доведеною ефективністю.

Загальношкільний підхід всебічно працює з питанням булінгу, говорячи: робота з булінгом має провадитися не лише на індивідуальному, але й на класному та шкільному рівнях, залучаючи дітей, батьків, педагогічний та непедагогічний персонал школи.

Було доведено, що ефективність загальношкільних програм профілактики булінгу залежить від того, наскільки цілісно реалізовувалася програма. Там, де підхід реалізуються повністю, послідовно та відповідно до програмних інструкцій, результати є високими та значними. Там, де підхід реалізуються непослідовно, а цілісність не підтримується впродовж всього часу, підходи неефективні і навіть можуть призвести до посилення булінгу.

Зупинімось детальніше на тому, як на практиці втілити Загальношкільний підхід у протидії булінгу. Цей підхід складається з кількох принципів, а ті, своєю чергою, з кількох компонентів.

Отже,

Принцип перший: Застосування програми має бути всеохопним

Це містить такі складові:

Компонент 1. Наявне загальне розуміння того, чим є булінг.

Це означає, що вся школа розуміє, що булінг визначається за чотирма ключовими характеристиками: дисбалансом сил, болем, відсутністю розкаяння, систематичністю. У школі весь технічний, педагогічний склад, психологи, соціальні працівники, адміністрація проходять тренінг з того, що таке булінг і чим він відрізняється від з'ясування стосунків.

Поза школою, всі батьки всіх дітей школи ознайомлюються з інформаційними матеріалами, у яких роз'яснено основні поняття булінгу, а також способи реагування на нього.

Компонент 2. Співпраця з громадою.

Школа укладає меморандум із поліцією про співпрацю у межах програми «шкільний офіцер поліції».

Шукає зовнішнього незалежного супервізора. Школа залучає до співпраці експерта чи експертку зі сторони (наприклад, представників громадського сектору, які опікуються питанням) задля здійснення супервізії

Компонент 3. Залученість кожного і кожної.

Тут ідеться про сумісну розробку шкільних політик щодо булінгу

За допомогою запрошених зі сторони фасилітаторів, школа проводить загальношкільну стратегічну сесію, де у групах відбуваються напрацювання загальношкільних політик протидії булінгу. Важливо, аби у цій розробці брали участь усі, включно з дітьми або делегованими представниками дітей. Такий підхід допоможе дітям сприймати розроблені правила і політики як свої, а спільна робота допоможе налагодженню дружніх зв'язків між учнями.

Результатом діяльності стають розроблені політики щодо протидії булінгу, загальношкільний документ. Політики, доступні всім, розміщуються на видному місці у школі, регулярно актуалізуються на класних годинах.

Політики мають включати:

- Визначення булінгу
- Загальні положення про неприпустимість булінгу
- Порядок реагування на випадки булінгу
- Системи анонімного повідомлення про булінг (доступна всім скринька для повідомлень, мейл, контактна особа), відомі кожній дитині в школі.
- Визначену компетентну контактну особу, з якою можна поговорити про булінг. Ця особа має пройти додаткові тренінги з протидії булінгу.
- Загальну домовленість про неприпустимість мови ворожнечі, дискримінації, про важливість того, як добре, що всі люди різні.

Задля залученості кожного у протидію булінгу визначається система винагород тим, хто не лишається байдужим і втручається, щоб зупинити булінг. Водночас, проговорюється особиста відповідальність кожного/-ої у ситуації булінгу. Це наша школа, і ми всі несемо відповідальність, якщо когось булять. Не заводила, а ми всі.

Наступний принцип нашої програми протидії булінгу говорить про превенцію.

Принцип 2. Превентивний підхід до булінгу. Це включає неприпустимість упереджень та стереотипів. Впровадження недискримінаційного підходу до навчання, а також розуміння того, що в булінгу треба працювати з передумовами, а не карати наслідки

Компонент 1. Недискримінаційний підхід у навчанні.

Шкільна політика визначає, що мова ворожнечі неприпустима.

Дорослі і діти слідкують за неприпустимістю використання дискримінуючої мови.

Школа практикує позитивні дії щодо меншин: етнічних, релігійних, сексуальних тощо.

Школа практикує видимість жінок в науці та освіті, не допускає сексизму, ейблізму, ейджизму та інших форм дискримінації.

Школа провадить просвіту на тему людей з особливими освітніми потребами, інвалідністю та забезпечує їхнє прийняття шкільним колективом. Школа знайома з

поняттям невидимої або прихованої неповносправності і знає, що не кожному інвалідінству можна побачити одразу.

З дітьми проговорюються теми походження людей з різних соціальних прошарків, таких, що приналежать до різних етнічних чи релігійних меншин. Тут дуже важливою є готовність педагога говорити на такі теми, адже говорити з жалістю чи осудом — неприпустимо. Оптимальний тон оповіді є таким: буває так, а буває так.

Школа проводить свята представників різних культур та народностей, релігій, залучаючи до цього дітей. Наприклад, діти готують національні страви чи розповідають про певні релігійні свята своєї громади.

Школа проводить уроки сексуальної просвіти, які читає запрошений фахівець, де у нейтральному тоні говориться про різні сексуальні орієнтації (в тому числі про асексуальність) та гендерні експресії.

Компонент 2. Безпечне навчальне середовище.

Тут йдеться про створення «простору почутості», у якому керуються кількома принципами:

1. Будь-яка дитина має право бути почутою;
2. Будь-яка дитина має право на власні почуття;
3. Будь-яка дитина має право бути собою, якщо її самовираження не порушує кордонів інших людей.
4. Будь-яка дитина знає, куди і як повідомляти про булінг.
5. Будь-яке повідомлення про булінг береться до уваги і сприймається як правдиве за замовчуванням, доки не буде доведено протилежне.

Принцип 3. Здійснення регулярного моніторингу та оцінки ефективності впровадження заходів

Цей принцип передбачає проведення загальношкільного анонімного опитування 1 раз на рік для визначення поточної ситуації з булінгом.

Можна застосувати, наприклад, опитувальник Дана Ольвеуса серед учнів 3-11 класів для вимірення базової лінії, від якої відштовхуємося у роботі з булінгом. Проведення опитувальника один раз на рік допоможе виміряти ефективність антибулінгових дій.

Література:

A whole school approach to anti-bullying practice, Anti-Bullying Alliance: веб-сайт. URL: https://www.anti-bullyingalliance.org.uk/sites/default/files/field/attachment/ABC_Booklet_1.pdf (дата звернення 21.10.2019)

Bullying Prevention and Intervention in the School Environment: Factsheets and Tools, Dr. Debra Pepler and Dr. Wendy Craig, Queen's University, 2014

Children, Adolescents and their Families / O. McCarthy, A. Carr. – London: Routledge, 2002. – С. 205–221.

Clarke E. A systemic counseling approach to the problem of bullying. / E. Clarke, M. Kiselica. // Elementary School Guidance & Counseling. – 1997. – №31. – С. 310–346.

Dagmar Strohmeier, Christine Hoffmann, Eva-Maria Schiller, Elisabeth Stefanek, Christiane Spiel, ViSC Social Competence Program. // New directions for youths development. – 2012. – №133. – С. 71–84.

Fran Thompson, Peter K. Smith. The Use and Effectiveness of AntiBullying Strategies in Schools, Research Report DFE-RR098. London: 2011. URL: <http://www.education.gov.uk/publications/eOrderingDownload/DFE-RB098.pdf> (дата звернення: 14.09.2019)

Hannah Gaffney, David P. Farrington, Maria M. Ttofi, Examining the Effectiveness of School-Bullying Intervention Programs Globally: a Meta-analysis. // International Journal of Bullying Prevention. – 2019. – №1 (1). – с. 14–31.

McCarthy O. Prevention of bullying. / O. McCarthy, A. Carr // Prevention: What Works with Children and Adolescents? A Critical Review of Psychological Prevention Programmes for Children, Adolescents and their Families / O. McCarthy, A. Carr. – London: Routledge, 2002. – С. 205–221.

Olweus D. Bullying among schoolchildren: Intervention and prevention. / D. Olweus // Aggression and violence throughout the life span / D. Olweus. – Newbury Park: Sage, 1992. – С. 100–125.

ДОДАТКИ

Додаток 1. Опитувальник Дана Ольвеуса щодо булінгу в школах.

(Переклад Н.Мельниченко, не вивірений).

Опитування проводиться анонімно і раз на рік.

Школа____

Клас____

У цьому опитувальнику ти знайдеш запитання про твоє життя в школі. Поруч із кожним запитанням є кілька варіантів відповіді. Дай, будь ласка, відповідь на питання, поставивши хрестик («X») у полі поруч із відповіддю, що найкраще описує твоє ставлення до школи чи до заданого питання. Наприклад, якщо ти дійсно не любиш школу, постав X в поле поруч із «Мені дуже не подобається школа». Якщо тобі дуже подобається школа, постав X у поле поруч із «Мені дуже подобається школа» тощо. Дай лише один варіант відповіді на кожне запитання. Важливо відповідати правдиво. Цей опитувальник не оцінює тебе як людину.

Давай потренуємося!

1. Чи любиш ти школу?

- ☐ Я дуже не люблю школу
- ☐ Я не люблю школу
- ☐ Я і люблю і не люблю школу
- ☐ Я люблю школу
- ☐ Я дуже люблю школу

Не пиши своє ім'я на цьому аркуші. Ніхто не дізнається, як ти відповідав/-ла на запитання. Але важливо, щоб відповіді були чесними. Іноді важко вирішити, що відповісти. Тоді просто пиши перше, що приходить в голову. Якщо у тебе є запитання, підніми руку.

Більшість питань стосуються твого життя в школі за останні пару місяців: це період від початку школи після літніх [зимових канікул до цього часу.

Тож, відповідаючи, ти маєш подумати, як тобі було в школі протягом останніх 2 або 3 місяців, а не лише прямо зараз.

Почнімо!

2. Ти хлопчик чи дівчинка?

- ☐ Хлопчик
- ☐ Дівчинка

3. Скільки у тебе є друзів в школі?

- ☐ Жодного
- ☐ У мене є один гарний друг у класі
- ☐ У мене 2-3 гарних друга
- ☐ У мене 4-5 гарних друзів
- ☐ У мене більше 6-ти друзів у класі

Про булінг з боку інших дітей

Ось кілька питань щодо булінгу з боку інших учнів. Спочатку давай розберемося, що таке булінг. Можливо, ти знаєш це слово, але будь ласка, прочитай ще раз ретельно визначення.

Ми кажемо, що дитину булять, коли інший учень або декілька інших учнів:

- говорять злі і образливі речі, аби висміяти його чи її, або обзиваються і дражняться

- повністю ігнорують або цілеспрямовано не беруть учня до гурту чи ігор
- ударяють, штовхають, замикають його чи її всередині кімнати
- брешуть про цього учня або поширюють неправдиві чутки про нього чи неї, поширюють знущальницькі коментарі, аби змусити інших учнів не любити його чи її;
- інші подібні шкідливі речі.

Коли ми говоримо про булінг, то ці неприємні речі трапляються неодноразово, знову і знову. Учневі, якого булять, важко захистити себе. Ми називаємо булінгом ситуації, коли когось постійно і дошкульно «шпинають».

Але це не булінг, якщо дразняться грайливо і доброзичливо. Так само це не булінг, коли двоє учнів приблизно однакові за силою б'ються чи сваряться.

4. Як часто тебе булили в школі за останні пару місяців?

- ☐ Зі мною такого не траплялося
- ☐ Бувало раз чи двічі за останній місяць
- ☐ 2 або 3 рази на місяць
- ☐ Приблизно раз на тиждень
- ☐ Кілька разів на тиждень

Тебе булили в школі в один чи кілька описаних нижче способів за останні пару місяців?

5. Мене обзивали, з мене насміхалися чи ще якимось підколювали у неприємний спосіб:

- ☐ Такого не було
- ☐ Один раз чи двічі
- ☐ 3-4 рази на місяць
- ☐ Раз на тиждень
- ☐ Кілька разів на тиждень

6. Інші діти навмисно лишали мене поза своїми розвагами чи спілкуванням (наприклад, не запрошували на вечірки чи в вайбер-групу), не брали до гурту або ігнорували чи уникали мене.

- ☐ Такого не було
- ☐ Один раз чи двічі
- ☐ 3-4 рази на місяць

- ☐ Раз на тиждень
- ☐ Кілька разів на тиждень

7. Мене ударили, пинали, штовхали чи зачіняли десь.

- ☐ Такого не було
- ☐ Один раз чи двічі
- ☐ 3-4 рази на місяць
- ☐ Раз на тиждень
- ☐ Кілька разів на тиждень

8. Інші учні оббріхували мене чи поширювали неправдиві плітки для того, щоб інші до мене погано ставилися.

- ☐ Такого не було
- ☐ Один раз чи двічі
- ☐ 3-4 рази на місяць
- ☐ Раз на тиждень
- ☐ Кілька разів на тиждень

9. У мене відбирали гроші або забирали чи пошкоджували речі.

- ☐ Такого не було
- ☐ Один раз чи двічі
- ☐ 3-4 рази на місяць
- ☐ Раз на тиждень
- ☐ Кілька разів на тиждень

10. Мене залякували чи примушували силою робити речі, які я не хотів/-ла

- ☐ Такого не було
- ☐ Один раз чи двічі
- ☐ 3-4 рази на місяць
- ☐ Раз на тиждень
- ☐ Кілька разів на тиждень

11. Мене буили через те, що я переселенець/-нка

- ☐ Такого не було
- ☐ Один раз чи двічі
- ☐ 3-4 рази на місяць
- ☐ Раз на тиждень
- ☐ Кілька разів на тиждень

12. Мене обзивали чи робили жести сексуального характеру (наприклад, імітуючи статевий акт або зображуючи розміри грудей чи геніталій).

- ☐ Такого не було
- ☐ Один раз чи двічі
- ☐ 3-4 рази на місяць
- ☐ Раз на тиждень
- ☐ Кілька разів на тиждень

12a. Мене діставали дошкульними повідомленнями, дзвінками чи надсиланням образливих картинок через інтернет.

- ☐ Такого не було
- ☐ Один раз чи двічі
- ☐ 3-4 рази на місяць
- ☐ Раз на тиждень
- ☐ Кілька разів на тиждень

13. Мене буили у якийсь інший спосіб.

- ☐ Такого не було
- ☐ Один раз чи двічі
- ☐ 3-4 рази на місяць
- ☐ Раз на тиждень
- ☐ Кілька разів на тиждень

14. Учень чи група учнів булили мене...

- ☐ Такого не було
- ☐ У моєму класі
- ☐ У паралельному класі
- ☐ Старшокласники
- ☐ Учні молодших класів
- ☐ Інші учні

15. Тебе здебільшого булили дівчатка чи хлопчики?

- ☐ Мене взагалі не булили
- ☐ Переважно одна дівчинка
- ☐ Кілька дівчат
- ☐ Переважно один хлопчик
- ☐ Кілька хлопчиків
- ☐ І хлопчики і дівчата

16. Скільки учнів займалося булінгом?

- ☐ Мене взагалі не булили
- ☐ Здебільшого одна людина
- ☐ Група з 2-3 учнів
- ☐ Група з 4-9 учнів
- ☐ Група, в якій понад 9 учнів
- ☐ Це були різні учні і різні групи

17. Як довго триває ця ситуація (булінгу)?

- ☐ Мене взагалі не булили
- ☐ це тривало один-два тижні
- ☐ це тривало близько місяця
- ☐ це тривало близько 6 місяців
- ☐ це тривало близько року

☐ це триває або тривало кілька років

18. Де саме тебе булили?

☐ Мене не булили

☐ Мене булили в одному чи кількох місцях нижче (постав X біля тих місць, де це відбувалося)

18 а.

☐ На ігровому майданчику?

18 б.

☐ У холі чи на сходах

18 в.

☐ В класі (вчитель був присутній)

18 г.

☐ В туалеті

18 д.

☐ В спортзалі

18 е.

☐ В їдальні

18 є.

☐ На шляху до/з школи

18 ж.

☐ По інтернету

18 з.

☐ Деінде в школі

19. Чи ти комусь розповідав/-ла, що тебе булять в школі?

- ☐ Мене не булять в школі
- ☐ Я нікому не розповідав/-ла
- ☐ Я розповідав/-ла комусь

Будь ласка, відміть хрестиком, кому ти розповідав/-ла, якщо це було

- ☐ 19 а. Класному керівникові
- ☐ 19 б. Іншому дорослому в школі (іншому вчителю, завучу, охоронцю, медсестрі, психологу, директору...)
- ☐ 19 в. Твоїм батькам чи опікунам
- ☐ 19 г. Братові чи сестрі
- ☐ 19 д. Твоїм друзям
- ☐ 19 е. Ще комусь

20. Як часто вчителі або інші дорослі в школі намагалися зупинити булінг?

- ☐ Майже ніколи
- ☐ Разок було
- ☐ Іноді
- ☐ Часто
- ☐ Майже завжди

21. Як часто інші учні намагалися зупинити булінг?

- ☐ Майже ніколи
- ☐ Разок було
- ☐ Іноді
- ☐ Часто
- ☐ Майже завжди

22. Чи хтось з твоїх домашніх зв'язувався зі школою, аби розібратися з цькуванням за останні пару місяців?

- ☐ Мене не булять в школі
- ☐ Ні, домашні не зв'язувалися зі школою
- ☐ Так, вони контактували зі школою
- ☐ Так, контактували кілька разів

23. Коли ти бачиш, як в школі когось булять, що ти бачиш чи відчуваєш?

- ☐ Напевно він/вона цього заслужили
- ☐ Я нічого не відчуваю з цього приводу
- ☐ Мені трохи його/її шкода
- ☐ Мені дуже шкода цю дитину і хочеться їй допомогти

Булінг інших учнів

24. Як часто ти долучався/-лась до цькування інших дітей у школі?

- ☐ Такого не було
- ☐ Це сталося лише раз чи двічі
- ☐ 3 або 4 рази на місяць
- ☐ Приблизно раз на тиждень
- ☐ Кілька разів на тиждень

25. Я обзивав, насміхався чи ще якимось підколював у неприємний спосіб інших:

- ☐ Такого не було
- ☐ Один раз чи двічі
- ☐ 3-4 рази на місяць
- ☐ Раз на тиждень
- ☐ Кілька разів на тиждень

26. Я навмисне лишав когось поза своїми розвагами чи спілкуванням (наприклад, не запрошував на вечірки чи у вайбер-групу), не брав до гурту друзів або ігнорував чи уникав когось.

- ☐ Такого не було
- ☐ Один раз чи двічі

- ☐ 3-4 рази на місяць
- ☐ Раз на тиждень
- ☐ Кілька разів на тиждень

27. Я міг когось ударити, пнути, штовхати чи десь зачинити.

- ☐ Такого не було
- ☐ Один раз чи двічі
- ☐ 3-4 рази на місяць
- ☐ Раз на тиждень
- ☐ Кілька разів на тиждень

28. Я міг когось оббріхувати чи поширювати неправдиві плітки для того, щоб інші до когось погано ставилися.

- ☐ Такого не було
- ☐ Один раз чи двічі
- ☐ 3-4 рази на місяць
- ☐ Раз на тиждень
- ☐ Кілька разів на тиждень

29. Я міг відбирати гроші або забирати чи пошкоджувати речі.

- ☐ Такого не було
- ☐ Один раз чи двічі
- ☐ 3-4 рази на місяць
- ☐ Раз на тиждень
- ☐ Кілька разів на тиждень

30. Я міг залякувати когось чи примушували силою робити речі, які він/вона не хотів/-ла

- ☐ Такого не було
- ☐ Один раз чи двічі
- ☐ 3-4 рази на місяць
- ☐ Раз на тиждень

☐ Кілька разів на тиждень

31. Я булив когось через те, що він/вона переселенець/-нка

- ☐ Такого не було
- ☐ Один раз чи двічі
- ☐ 3-4 рази на місяць
- ☐ Раз на тиждень
- ☐ Кілька разів на тиждень

32. Я обзивав когось чи робив жести сексуального характеру (наприклад, імітуючи статевий акт або зображуючи розміри грудей чи геніталій).

- ☐ Такого не було
- ☐ Один раз чи двічі
- ☐ 3-4 рази на місяць
- ☐ Раз на тиждень
- ☐ Кілька разів на тиждень

32 а. Я діставав інших дошкульними повідомленнями, дзвінками чи надсиланням образливих картинок через інтернет.

- ☐ Такого не було
- ☐ Один раз чи двічі
- ☐ 3-4 рази на місяць
- ☐ Раз на тиждень
- ☐ Кілька разів на тиждень

33. Я булив у якийсь інший спосіб.

- ☐ Такого не було
- ☐ Один раз чи двічі
- ☐ 3-4 рази на місяць
- ☐ Раз на тиждень
- ☐ Кілька разів на тиждень

34. Чи говорив з тобою вчитель або інший дорослий зі школи щодо того, що ти когось булиш?

- ☐ Я не булю нікого в школі
- ☐ Зі мною не говорили
- ☐ Говорили раз
- ☐ Говорили кілька разів

35. Чи говорив з тобою котрийсь з дорослих вдома на тему того, що ти булиш інших?

- ☐ Я не булю нікого в школі
- ☐ Зі мною не говорили
- ☐ Говорили раз
- ☐ Говорили кілька разів

36. Як гадаєш, ти міг би приєднатися до булінгу когось, хто тобі не подобається?

- ☐ Так
- ☐ Так, можливо
- ☐ Я не знаю
- ☐ Ні, не думаю
- ☐ Ні
- ☐ Точно ні

37. Як ти зазвичай реагуєш, коли бачиш, що дитину твого віку булять інші?

- ☐ Я ніколи не помічав, щоб булили інших дітей мого віку
- ☐ Я беру участь у булінгу
- ☐ Я нічого не роблю, але думаю, що булінг це припустимо
- ☐ Я просто спостерігаю, що відбувається
- ☐ Я нічого не роблю, але думаю, що я повинен
- ☐ допомогти учневі, над яким знущаються
- ☐ Я намагаюся якимось чином допомогти дитині, яку цькують

38. Як часто ти боїшся, що тебе булитимуть?

- ☐ ніколи
- ☐ рідко
- ☐ іноді
- ☐ досить часто
- ☐ часто
- ☐ дуже часто

39. Як гадаєш, скільки ваш класний керівник зробив, щоб подолати цькування?

- ☐ мало чи нічого
- ☐ досить мало
- ☐ щось зробив
- ☐ досить багато
- ☐ багато

Джерело: Olweus D. Bullying among schoolchildren: Intervention and prevention. / D. Olweus // Aggression and violence throughout the life span / D. Olweus. – Newbury Park: Sage, 1992. – С. 100–125.

Переклад Н. Мельниченко

Додаток 2. Пропонований підхід до протидії цькуванню

Принцип 1. Застосування загальношкільного підходу	
Компонент 1. Загальне розуміння того, чим є булінг	Вся школа розуміє, що булінг визначається за чотирма ключовими характеристиками: дисбалансом сил, зловмисністю, відсутністю розкаяння, систематичністю
	У школі: Весь технічний, педагогічний склад, психологи, соціальні працівники, адміністрація проходять тренінг з того, що таке булінг і чим він відрізняється від з'ясування стосунків.
	Поза школою: Всі батьки всіх дітей школи ознайомлюються з інформаційними матеріалами, у яких роз'яснено основні поняття булінгу, а також способи реагування на нього.
Компонент 2. Співпраця з громадою	Школа укладає меморандум із поліцією про співпрацю у межах програми «шкільний офіцер поліції».
	Пошук зовнішнього незалежного супервізора. Школа залучає до співпраці експерта чи експертку зі сторони (наприклад, представників громадського сектору, які опікуються питанням) задля здійснення супервізії
Компонент 3. Залученість кожного/кожної	Сумісна розробка шкільних політик щодо булінгу За допомогою запрошених зі сторони фасилітаторів, школа проводить загальношкільну стратегічну сесію, де у групах відбуваються напрацювання <i>загальношкільних політик</i> протидії булінгу. Важливо, аби у цій розробці брали участь усі, включно з дітьми. Такий підхід допоможе дітям сприймати розроблені правила і політики як свої, а спільна робота допоможе налагодженню дружніх зв'язків між учнями. Результат діяльності — розроблені спільні політики щодо протидії булінгу, загальношкільний документ. Політики, доступні всім, розміщуються на видному

	місці у школі, регулярно актуалізуються на класних годинах. Політики мають включати: - Визначення булінгу - Загальні положення про неприпустимість булінгу - Порядок реагування на випадки булінгу - Системи анонімного повідомлення про булінг (доступна всім скринька для повідомлень, мейл, контактна особа), відомі кожній дитині в школі. - Визначену компетентну контактну особу, з якою можна поговорити про булінг. Ця особа має пройти додаткові тренінги з протидії булінгу. - Загальну домовленість про неприпустимість мови ворожнечі, дискримінації, про важливість того, як добре, що всі люди різні. Особиста відповідальність кожного/-ої у ситуації булінгу. 1. Система винагород тим, хто не лишається байдужим і втручається, щоб зупинити булінг. 2. Чітке розуміння кожним працівником школи, як діяти у випадку цькування і куди звертатися.
Принцип 2. Превентивний підхід до булінгу, що включає неприпустимість упереджень та стереотипів. Впровадження недискримінаційного підходу до навчання.	
Компонент 1. Недискримінаційний підхід у навчанні.	Шкільна політика визначає, що мова ворожнечі неприпустима. Дорослі і діти слідкують за неприпустимістю використання дискримінуючої мови. Школа практикує позитивні дії щодо меншин: етнічних, релігійних, гендерних тощо. Школа практикує видимість жінок в науці та освіті, не допускає сексизму, ейблізму, ейджизму та інших форм дискримінації. Проведено просвіту на тему людей з особливими освітніми потребами, інвалідності, з різних соціальних прошарків, таких, що приналежать до різних етнічних чи релігійних меншин. Тут

	дуже важливою є готовність педагога говорити на такі теми, адже говорити з жалістю чи осудом — неприпустимо. Оптимальний тон оповіді є таким: буває так, а буває так.
	Проведені свята представників різних культур та народностей, релігій, який проводять самі діти, наприклад, готуючи національні страви чи говорячи про певні релігійні свята.
	Проведені уроки сексуальної просвіти, які читає запрошений фахівець, де у нейтральному тоні говориться про різні сексуальні орієнтації (в тому числі про асексуальність).
Компонент 2. Безпечне навчальне середовище	Створення «простору почутості», у якому керуються кількома принципами: 1. Будь-яка дитина має право бути почутою; 2. Будь-яка дитина має право на власні почуття; 3. Будь-яка дитина має право бути собою, якщо її самовираження не порушує кордонів інших людей. 4. Будь-яка дитина знає, куди і як повідомляти про булінг. 5. Будь-яке повідомлення про булінг береться до уваги і сприймається як правдиве за замовчуванням, доки не буде доведено протилежне.
Принцип 3. Здійснення регулярного моніторингу та оцінки ефективності впровадження заходів.	
Компонент 1. Проведення загальношкільного анонімного опитування 1 раз на рік	Проведення загальношкільного анонімного опитування (наприклад, опитувальника Дана Ольвеуса) серед учнів 3-11 класів для вимірення базової лінії, від якою відштовхуємося у роботі з булінгом. Проведення опитувальника один раз на рік для виміру ефективності дій.